

TÁJÉKOZTATÁSI MUNKA

A tudományos információs tevékenység helye a társadalmi munkamegosztásban

Az információs szolgálatok és rendszerek tevékenységének eredményei kétségtelenül hozzájárultak a műszaki, tudományos haladáshoz, de munkájuk mégsem eléggé hatékony. Az általuk előállított szekunder dokumentumok az esetek többségében csak az eredeti anyagra való hivatkozásokat közlik. Ezeknek tartalmazniuk kellene (de nem mindig tartalmazzák) a felhasználót érdeklő információkat.

Kérdés, megalapozott-e az a követelmény az információs rendszerekkel szemben, hogy olyan információkat állítsanak elő, amelyek a felhasználók részéről további keresést igényelnek. A szekunder információt szolgáltató dokumentumok korántsem teljesen megbízhatók, sokszor feleslegesek és ugyanakkor hiányosak is lehetnek. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy *a kutatónak nincs garanciája arra, hogy valamilyen számára fontos információ nem maradt-e ki a feldolgozott primer anyagból.*

Az információs szolgáltatások hiányosságait próbálják ugyan magyarázni a létszámhiánnyal, az anyagi és műszaki feltételek elégtelenségével, de nem egyedül ez az oka annak, hogy az információválság a legkülönbözőbb tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások létrejötte után is folytatódik. Ezért olyan fontos, hogy az információs tevékenységet tudományos és filozófiai szempontból is megvizsgáljuk, mert lényegének meghatározása az előfeltétele annak, hogy hatékonyságát növelhessük.

A tudományos kutatómunka megosztása nemcsak a különböző tudományterületek szerint történik, hanem az egyes tudományokon belül is. Az egyes tudományoknál meg kell különböztetnünk az *elméleti és a kísérleti területeket*, de ezekkel együtt ma már számításba kell vennünk a tudományos kutatás harmadik válfaját — *a tudományos információs tevékenységet is.* A tudományok fejlődési törvényszerűségeinek megfelelően a társadalmi munkamegosztás eredményeként a megismerési folyamatok önálló szakaszokra tagolódnak (a feladatok meghatározása, elméleti kidolgozása, eredmények értékelése stb.). Azt a *kutatómunkát*, amit korábban ugyanaz a tudós folytatott a megismerési folyamat különböző szakaszaiban, *ma különböző kutatócsoportok végzik.* A munkamegosztás eredményeként a tudós vagy a kutatócsoport nem maga végzi a számításokat, a kísérleteket stb., mivel neki a megismerési folyamat következő szakaszához csak a munka eredményeire van szüksége.

A tudományos munka eredményessége érdekében azonban *a kutatók soha nem mondhatnak le az új eredmények megismeréséről, azaz az információs szolgáltatásokról.* A tudományos munkát szolgáló információs tevékenységnek A. I. MIHAJLOV szerint a következő feladatokat kell ellátnia:

1. *a primer információk elemző és szintetizáló feldolgozását a tudomány és technika minden elért eredményének közlése céljából;*

2. *a feldolgozott információk tárolását információkereső rendszerekben;*

3. *az információk átdolgozását információ-logikai rendszerekben új információk létrehozása céljából.*

Ettől a tudományos információs tevékenységtől függetlenül a kutatók nagy része a személyes kapcsolatok, a könyvtári szolgáltatások stb. révén saját maga gondoskodik informálódásáról. Ebből következik: az információs tevékenységnek az a törekvése, hogy minden elért eredményt közöljön, — mivel ezeknek jó része már ismert — a szekunder dokumentumok felesleges felhalmozódásához vezet.

Nem elhanyagolható az sem, hogy *mire kell törekednie az információ feldolgozásának?* Két eset lehetséges:

az első esetben *közlőnie kell a primer dokumentum alapvető tematikáját*, ami csak ahhoz elegendő, hogy a felhasználó kiválaszthassa a neki megfelelő anyagot;

a második esetben *a szekunder információknak konkrét tényeket, adatokat kell tartalmaznia* a dokumentum tartalmáról és következtetéseket kell levonnia, értékelést is kell adnia. Természetesen az ilyen feladatok ellátásához jól képzett szakemberekre van szükség, hiszen munkájuk eredményeként szemletanulmányok, prognózisok, tehát a forrásokhoz viszonyítva minőségileg új információt tartalmazó publikációk születnek. Ez azt jelenti, hogy a minőségileg új információknak nem elméleti vagy kísérleti, hanem információs tevékenység útján, *analitikus-szintetikus információ* révén, vagy — E. Sz. BERNSTEIN szerint — *információ-logikai rendszerekben*, az információk tartalmának számítógépes feldolgozásával kell létrejönniük. Ezzel az utóbb említett, s máig vitatott elmélettel kapcsolatban felvetődik a kérdés, hogy akkor *miben különbözik a tájékoztató szakember az elméleti tudóstól*, hol lehet meghúzni a határt az információs tevékenység és a tudományos megismerés többi szakasza között?

Az elmondottakból úgy tűnik, hogy a tudományos információs tevékenység alapvető feladata nemcsak a gyakorlat (az információs rendszerek) szempontjából nincs pontosan meghatározva, de ismeretelméleti szempontból sem, s ezért érdemes az említett elméletek figyelembevételével meghatározni e tevékenység feladatait, így

a felhasználók rendelkezésére kell bocsátani *minden olyan információforrást*, amellyel közvetlenül (tehát nem dokumentált formában) *szeretnének megismerni;*

a lehető legteljesebb *analitikus-szintetikus feldolgozást kell végezni;*

a feldolgozott információkat olyan *információkereső rendszerekben kell tárolni*, amelyek gyors és sokszempontú keresést tesznek lehetővé;

az *információs rendszerek elméleti és módszertani alapjait tökéletesíteni kell*, s foglalkozni kell új rendszerek létrehozásával (faktografikus, információ–logikai stb.) is.

E meghatározás értelmében a dokumentumok két csoportra oszthatók: egyrészt olyanokra, amelyekkel a kutatók közvetlenül dolgoznak, másrészt olyanokra, amelyeket információs rendszerek dolgoznak fel.

A tudományos információs tevékenység feladatait vizsgálva szembetűnik, hogy hiányzik közülük az adatokról, koncepciókról adott tájékoztatás, ami azonban a vezetési döntésekhez elengedhetetlen. R. P. VCSERASNIJ szerint éppen ezért *új típusú információkereső rendszereket kell létrehozni*, mégpedig nem a dokumentumokra, ismeretekre, hanem a termelés különböző területein és szintjein dolgozó szaktanácsadókra, szakemberekre alapozva. Ilyen rendszerek kapitalista országokban már működnek.

Összefoglalva megállapítható, hogy a tudományos információs tevékenység a tudományos munka önálló részeként feltétlenül meggyorsította a tudományos fejlődést, azonban a tájékoztató rendszerek hatásossága az információs munkafolyamatok ésszerű megosztásától függ.

Irodalom

- ROWLETT, R. J., Jr.: The role of secondary services and information analysis centers. Washington, D. C. 1972. p. 111–115.
- MIHAJLOV, A. I. – CSERNŰJ, A. I. – GILJAREVSKIJ, R. SZ.: Osznovü informatiki. Moszkva, Nauka, 1968. p. 42–43.
- BÜKOV, V. V.: Metodü nauki. Moszkva, Nauka, 1975. 203 p.
- Dissemination and use of the information of physics = Information, 5. köt. 4. sz. 1973. 1. rész, p. 205–214.
- BERNSTEIN, É. SZ.: O szfere informacionnoj dejatel'noszt = Naucsno-Tehnicoszkaja Informacija, 1. sor. 11. sz. 1968. p. 14–15.
- URSUL, A. D.: Problema informacii v szovremennoj nauke. Filozofszkie ocserki. Moszkva, Nauka, 1975. 141 p.
- BLEK, A. V.: Informacionnoe obeszcpcsenie naucsnuh iszszledovanij. Leningrád, Nauka, 1974. p. 28–36.
- VCSERASNIJ, R. P.: Ob odnom tipe informacionno-poiskovoj szisztému = Naucsno-Tehnicoszkaja Informacija, 2. sor. 11. sz. 1975. p. 15–16.
- GVISIANI, D. M.: Na blago cselovecsesztva = Izvesztija, 1972. 130. sz.

/BLEK, A. V.: Naucsno-informacionnaja dejatel'noszt' pri obszcpcstvennom razdelenii truda = Naucsno-Tehnicoszkaja Informacija, 1. sor. 3. sz. 1977. p. 5–7./

(Novák István)

Kutatási és fejlesztési intézetek információellátásának jellegzetességei

Az információs rendszer hatékonyságának kérdése a kutatási és fejlesztési intézetekben dől el. Ezért a felsőbb információs szerveknek meg kell ismerniük a kutatási és fejlesztési intézetek információellátásának jellegzetességeit. Ennek alapján részint saját szolgáltatásait kell megjavítaniuk, részint pedig a szóban forgó intézmények információs szerveit kell módszertanilag támogatniuk.

A kutatási és fejlesztési intézmények *információellátásának jellegzetességei*:

a) az intézmények profiljának megfelelően, a tudományos-műszaki információ általában igen *szűk tematikára irányul*. Ennek betartása érdekében szükségük van az intézmények tudományos-műszaki információs szerveinek erősen szakosított rubrikátorra;

b) az információellátást általában a felsőbb szintű információs szervek *szekunder szolgáltatásai* biztosítják;

c) az intézmények információs szervei közvetlen kapcsolatban állnak a felhasználóval, ami lehetővé teszi – szinte párbeszéd formájában – a *felhasználói igények és szükségletek folyamatos tanulmányozását*, illetve az információellátás ennek megfelelő közvetlen korrigálását;

d) az alsószintű információs szervektől lényegében csak *releváns információkat* szereznek be az érintett szakemberek közvetlen kéréseire;

e) az információellátás minőségét az információ *hasznossági mutatói* mérik.

A kutatási és fejlesztési intézmények információellátásában két alapforma uralkodik, a *kurrens szelektív információterjesztés*, valamint a *retrospektív keresés*. A szolgáltatások bázisát képező szekunder forrásokhoz az intézményi információs szervek az ágazati információs központ hagyományos és mágnesszalagos szolgáltatásai, vagy pedig a Referatívnyü Zsumal és más referálólapok révén jutnak.

A hatékony információellátáshoz azonban a relevancia (vagyis, hogy az adott információ tematikailag megfelel az intézet és egyes munkatársai tevékenységi profiljának) követelményének betartása még csak az első lépcsőt jelenti. A második lépcső az, hogy a releváns információ tartalmilag az intézet, illetve egyes munkatársai tényleges információszükségleteinek feleljen meg, azaz pertinens legyen. A hatékony információellátás a kutatási és fejlesztési intézmények körülményei között csak a harmadik lépcsőben valósítható meg igazában, ami azt jelenti, hogy a szolgáltatott információt az intézmény és egyes munkatársai *ténylegesen fel tudják használni munkájuk közben*. Ez a hasznos információ.

Tehát az intézményi információs szerv kimeneti információi (S) elvileg releváns (R), pertinens (P) és hasznos (H) információkból tevődnek össze, azaz $S = R + P + H$. Az előzőekből kitűnik, hogy intézményi szinten relevancia- és pertinencia-mutatókkal nem érde-